

команд. Определено, какие ассоциации положено в основу такого называния: прежде всего, официальные цвета футбольного клуба, специфика региона, из которого происходит команда, а также совершенно случайные ассоциации. Описаны цветономены, которые украинские фанаты используют для идентификации собственных команд, а также приведены примеры наименований-прозвищ иностранных футбольных клубов, в назывании которых используется цветовая лексика. Рассмотрено также функционирование колористической лексики в текстах, которые составляют специфику социолекта украинских футбольных фанатов, в частности в фанатском фольклоре – скандированиях, лозунгах, зарядах, текстовиках и песнях.

Ключевые слова: социолект украинских футбольных фанатов, цветообозначение, клубные цвета, прозвище команды, фанатский фольклор.

Protsyk Iryna. «Our Colours Are Green-white...»: Colour Names in the Sociolect of Ukrainian Football Fans. The article deals with the colour names in the speech of Ukrainian football fans. The nominations using colour names-nicknames of football teams are analyzed. The article reveals the associations (official football club's colours, region's specific features, sometimes chance associations) lying in the naming. Colour nomens used by Ukrainian football fans to identify own teams are described. The examples of nick names of foreign clubs with colour associations are also given. The author analyzes the functioning of colour vocabulary in the specific texts of Ukrainian football fans sociolect especially in fans' folklore (scansion, slogans, songs etc.).

Key words: sociolect of Ukrainian football fans, colour name, club's colours, team's nickname, fans folklore.

Стаття надійшла до редколегії
05.08.2013 р.

УДК 81'373:159.922.7

Галина Занько

Основні елементи картини світу українськомовної дитини

Стаття присвячена розгляду поняття *дитяча мова* в системі лінгвістичних знань, основних підходів до вивчення процесу засвоєння дитиною рідної мови, а також огляду досліджень проблеми дитячого мовлення. Проаналізовані дитячі лексеми, виявлені під час спостереження за мовленнєвою поведінкою групи дітей віком від двох до п'яти років, адже саме в цей період у них з'являються поняття, засновані на визначенні загальних властивостей речей або подій. Визначено основні елементи картини світу українськомовної дитини, які об'єднано в певні групи відповідно до їхнього значення в житті дитини. Досліджено, що мовна картина світу дитини відзначається детермінованою емоційно-психологічною основою. Вона значно відрізняється від картини світу дорослого, адже в ній відображається самостійна творча діяльність дитини, яка має особливі цілі й мотиви.

Ключові слова: дитяча лексика, мовна картина світу, когнітивний досвід, нормативна мова, ономатопеї, мовленнєвий інпут.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні все більшу увагу лінгвістів привертає феномен виникнення в мові нових слів. Адже дослідження цього явища важливе для повної характеристики і словникового складу, і словотвірної системи мови. Так, Н. Д. Арутюнова зазначає, що в індивідуальних відхиленнях мовлення закладені витoki мовних змін. Мова творить мовлення і водночас сама твориться в мовленні [3, с. 66].

Однією із продуктивних сфер творення нових слів є дитяче мовлення, яке вважається одним із важливих елементів різнопланової мовної системи, адже дослідження цього явища розширює наші уявлення про виникнення і розвиток людської мови, її функції та особливості. Тому дитяча лексика вже впродовж багатьох років є предметом вивчення не лише педагогіки, а й психології, соціології, лінгвістики та інших галузей гуманітарних наук.

Наука, яка вивчає онтогенез мовлення та дитяче мовлення (формування мовленнєвої компетенції дитини, виникнення й подальші вікові зміни в мові індивідів), називається онтолінгвістикою. Найчастіше цю науку трактують як один із розділів психолінгвістики. Основний предмет вивчення

онтолінгвістики – процес засвоєння дитиною рідної мови. Щодо цього питання існує декілька теорій, які можна об'єднати у два підходи:

1. *Генеративний*. Представники цього підходу Н. Хомський, Г. Борер, К. Векслер, Дж. Вейснборн та інші вважають, що мовні категорії є вродженими й лише «дозрівають у процесі засвоєння рідної мови» [Цейтлін 2007, 26]. Діти оперують набором «дорослих» синтаксичних категорій, а оволодіння мовою – поступове залучення цих категорій у спонтанне мовлення.

2. *Функціонально-конструктивістський*. Представники цього підходу В. Дресслер, Дж. Байбі, Д. Слобін, М. Томазелло вважають, що дитина не володіє від моменту народження «дорослими» граматичними категоріями, а сама конструє граматику рідної мови. Засвоєння формальних засобів маркування граматичних значень та їхня диференціація сприяють поступовому засвоєнню дитиною структури рідної мови [7].

Помилкове, на нашу думку, твердження, що дитина переймає в готовому вигляді мовну систему дорослих через імітацію мовних одиниць. Адже, пізнаючи світ, вона здобуває власний когнітивний досвід. Дослідники відзначають важливу роль мовленнєвого інпуту (мовлення дорослих) та врахування того, що діти засвоюють особливості рідної мови в процесі мовленнєвої взаємодії з членами сім'ї, насамперед із матір'ю [7, с. 15], тобто дитина категоризує явища зовнішнього світу й на основі мовленнєвої продукції дорослих здійснює мовну категоризацію.

Одним із важливих аспектів вивчення дитячого мовлення є неuzuальна словотворчість дитини. Творчі аспекти мовленнєвої діяльності дитини досліджували Ф. де Сосюр, В. О. Богородицький, І. О. Бодуен де Куртене, М. Ф. Грушевський, О. М. Гвоздев, К. І. Чуковський, Т. М. Ушакова, С. Н. Цейтлін, Л. В. Щерба, М. О. Рибников.

Об'єкт дослідження – сукупність дитячих лексем, виявлених під час спостереження над дітьми дошкільного віку; **предмет** – основні групи дитячих лексем, визначені на основі впливу екстралінгвальних факторів.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз дитячих лексем та виявити особливості картини світу українськомовної дитини, а також визначити основні її елементи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Процес засвоєння мови дитиною супроводжується прагматичним фактором – потребою номінації явища відповідно до процесу спілкування.

Варто зазначити, що в дитячому лексиконі велике значення займають ономаатопеї, які характеризуються: простотою звучання; доступністю для артикуляції в молодшому віці; мотивованістю звукової форми, яка має для дитини зрозумілий звукозображувальний характер.

Поступово діти переходять від ономаатопей до нормативних слів: спочатку вони вживають паралельно ономаатопеї та нормативні слова, а згодом останні витісняють звуконаслідувальні слова. Особливе місце в дитячому лексиконі також займають протослова, які дитина видумує на основі мовленнєвого інпуту дорослих [7, с. 55].

Мова в житті дитини відіграє важливу функцію, допомагає дитині зорієнтуватися в стосунках, які виникають між людьми, сприяє прояву особистісного начала, установленню контактів з іншими дітьми та дорослими й умінню розуміти їхній емоційний стан.

Мова – це система, яка містить у собі основні духовні цінності, створені людством упродовж усього періоду його існування. Під час процесу засвоєння мови в дитини закладаються певні духовні цінності й проявляється індивідуальне «я». Так дитина створює у своїй свідомості певну картину світу – глобальний образ дійсності [1].

Мовна картина світу – сукупність уявлень про світ, що історично склалася у свідомості мовного колективу, цілісний образ світу, у формуванні якого беруть участь усі сторони психічної діяльності людини. Це концептуалізація світу, вміщена в мові. Культура народу вербалізується в мові, а мова відображає ключові концепти культури, відтворюючи їх у словах. Отже, мова створює суб'єктивний образ об'єктивного світу.

Проаналізуємо особливості картини світу українськомовних дітей, які взяли участь у нашому експерименті. Було проведено спостереження за мовленнєвою поведінкою групи дітей віком 2–5 років упродовж визначеного періоду часу. Зазначимо, що вік від двох до п'яти років має велике значення для вивчення дитячої лексики, адже саме в цей час у дітей з'являються уявлення, які поступово оформлюються в поняття. Проте із часом словотворчість згасає та в дискурсі п'яти-семирічних дітей

уже не спостерігається. Як зазначає К. І. Чуковський, «починаючи з двох років, дитина на короткий час стає геніальним лінгвістом, а потім, у віці 5-6 років утрачає цю геніальність» [8, с. 19].

У процесі проведення експерименту було виявлено, що з-поміж досить значних індивідуальних відмінностей у мовленні дітей можна визначити й багато спільного. Ми визначили основні елементи мовної картини світу дитини, які об'єднали в такі групи (послідовність груп зазначено відповідно до важливості того чи того елемента в житті дитини):

1. Сім'я (*бама, маба* «мама, бабуся», *буся* «бабуся», *дуса* «дідусь», *ичка* «сестричка», *няньо* «батько», *няня* «сестра», *тата* «батько»).

2. Тваринний світ, птахи та інші істоти (*аканька* «таракан», *асічка* «лисичка», *бабайко* «вигадана істота, яку бояться діти», *базя* «баран», *биря* «вівця», *биця* «бик, корова, вівця», *вава* «вовк», *гуля* «голуб», *гуся* «гуска», *смок* «енот», *жилаль* «жирафа», *зайчик* «зайчик», *каця* «качка», *ки* «киця, кішка», *кісь-кісь* «кіт», *куліко* «півень», *куця* «свиня», *міня* «корова», *місь* «ведмедик, мавпочка», *миня*, *му* «корова», *паця* «свиня», *пуля* «качка», *тулочка* «курочка», *тютя* «курка», *фуна* «муха», *цюня* «собака», *шлюк* «жук»).

3. Рослинний світ (*біалка* «фіалка білого кольору», *боля* «картопля», *буба* «фрукт, ягода», *буця*, *ваку*, *лябуко* «яблуко», *деволе* «дерево», *йошник* «соняшник», *юся* «груша»).

4. Їжа (*ам-ам* «їсти», *бальо* «бублик», *бо* «борщ», *брутеброд* «бутерброд», *гама* «їжа», *гамати* «їсти», *їсю* «їм», *касяба* «ковбаса», *колочко* «молоко», *кошолад* «шоколад», *ням-ням* «їсти», *сйю* «сало»).

5. Предмети навколишнього середовища (*акайон* «акваріум», *анка* «ватка», *бомка* «м'яч», *бутаретка* «табуретка», *дзі-дзі* «ключі», *око* «вікно», *тевелізор* «телевізор», *тюць* «ключ»).

6. Частини тіла людини (*бузя* «рот, губи, обличчя», *косі* «волосся», *лапатошка*, *лапацяня*, *нозя* «нога», *носьо*, *нося* «ніс», *оцьо* «око», *пузя* «живіт», *руця* «рука», *сія* «шия», *язьо* «язик»).

7. Одяг, взуття (*льоля* «сорочка», *танісіки* «штани», *тюхи* «трусси», *тяпа* «черевики, шкарпетки», *цьомба-пацьомба* «тапки», *шафлік* «шарф»).

8. Вода, процес купання (*аф* «вода, пити», *купаин* «купатися», *купку* «купання», *кап-кап* «вода»).

9. Відчуття, стан (*дюдька* «холодно», *дюдя* «холодно», *моко-моко* «мокро»).

10. Оцінка (*бе* «щось погане», *бека* «щось несмачне»).

11. Час (*адиннік* «годинник», *гудильник* «будильник»).

12. Транспорт (*бібібка*, *бібка*, *бу* «машина», *катобус* «автобус», *німка* «машинка», *тахтой* «трактор», *тря* «машина»).

13. Сон (*баю* «йти спати», *боня*, *боняти* «спати», *люляти* «спати»).

14. Дії на позначення руху (*бубух* «падати», *бусі* «падати», *бускувати* «буксувати», *бух* «падати», *гайту* «йти гуляти», *катаин* «кататися»).

Отож, значення слів, які сприймає і відтворює дитина, не збігаються зі значенням слів, які вкладають у них дорослі. Для мислення дитини характерні конкретні образи, пов'язані з певним словом. Адже під час процесу спілкування дитина завжди спирається на конкретний практичний образ-ситуацію. Для неї насамперед важливі психологічний та емоційний аспекти.

Мовна картина світу дорослих – джерело, на основі якого дитина формує власну мовну систему. Називання ознаки дитиною може не збігтися з конвенційним вживанням слова. Семантичні компоненти значення складаються дитиною в цілісну структуру індивідуально, розвиваючися деякою мірою вільно. В основі засвоєння значення слів лежить постійна праця дитини над узагальненням свого когнітивного досвіду.

Дитина змінює звучання слова під впливом іншого слова, яке має з ним певну звукову схожість (*йошник* «соняшник», *колочко* «молоко», *яйка*, *яйя* «яйця», *тевелізор* «телевізор», *сунька* «сумка», *тюхи* «трусси», *табуря* «батаря», *цайник* «чайник», *цай* «чай», *цисто* «чисто», *тулочка* «курочка», *нужал* «журнал»).

Дитина називає артефакти за матеріалом, з якого вони виготовлені, за зовнішніми характеристиками (*бабайко* «вигадана істота, якої бояться діти»), за місцем їхнього функціонування, за процесами, які вони виконують (*гудильник* «будильник», *бібібка* «машина», *кап-кап* «вода», *катобус* «автобус», *чика* «ніж»). Ф. Кордье та Ф. Лабрель зазначають, що дитина володіє великою «когнітивною гнучкістю», залучає до процесу категоризації багато ресурсів (сприйняття, дії, знання) та створює «наївні теорії», які пояснюють належність об'єктів до різних семантичних категорій [10, с. 107].

Прикладом «наївної теорії» може бути дитяче уявлення про те, у чому відмінність між біофактом й артефактом. Діти вважають, що біофакти володіють «сутністю», яка дає їм змогу залишатися ідентичними, незважаючи на їхні трансформації, а артефакти під час трансформації позбавляються своєї ідентичності.

Існує загальна когнітивна база, на основі якої діти аналізують і називають зв'язки між елементами й подіями навколишньої дійсності. Дитяче сприйняття й категоризація світу, особливо на ранніх етапах когнітивного розвитку, багато чим відрізняється від сприйняття дорослого, що відображається на характері найменування ситуацій та одиничних об'єктів дітьми. Вони віддають перевагу безпосереднім номінаціям, які характеризуються здатністю «самостійно й окремо позначати номінал» [9, с. 270].

Багато дослідників зазначає, що діти у своєму розвитку проходять приблизно ті ж стадії, що й людство загалом. Проте це лише на перший погляд: стадії розвитку дитини набувають зовсім іншого змісту. Так, для міфологічної свідомості характерна опозиція «свій–чужий», яка визначає структуру навколишнього світу [5]. В уявленні сучасної дитини «чужий» – це «стороння особа», яка не має безпосереднього стосунку до життя дитини в будь-якій конкретній ситуації. Велику роль у картині світу сучасної дитини відіграють уявлення про «іншого» – того, кого дитина відносить до сфери своїх інтересів, але й який у той же час відрізняється від неї [5].

Висновок. Мовна картина світу дитини відзначається детермінованою емоційно-психологічною основою. Вона значно відрізняється від картини світу дорослого, у ній відображається самостійна творча діяльність дитини, яка має особливі цілі й мотиви.

Джерела та література

1. Апресян Ю. Д. Дейксис в лексике и в грамматике и наивная модель мира / Ю. Д. Апресян // Избранные труды : в 2 т. Т. 2 : Интегральное описание языка и системная лексикография. – М. : Гнозис, 1995. – С. 629–650.
2. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка : попытка системного описания / Ю. Д. Апресян // Вopr. языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37–67.
3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Яз. рус. культуры, 1999. – 896 с.
4. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 470 с.
5. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 255 с.
6. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Ж. Пиаже. – М. : Педагогика-Пресс, 1994. – 527 с.
7. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок : Лингвистика детской речи : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед.] / С. Н. Цейтлин. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.
8. Чуковский К. И. От двух до пяти : книга для родителей / К. И. Чуковский. – М. : Педагогика, 1990. – 384 с.
9. Языковая номинация (Общие вопросы) / под ред. Б. А. Серебrenикова, А. А. Уфимцевой. – М. : Наука, 1997. – 359 с.
10. Cordier F. L'enfant et la catégorisation: le traitement des propriétés des objets / F. Cordier, F. Labrell // Psychologie française. – 2000. – Т. 45, № 2. – P. 103–112.

Занько Галина. **Основные элементы картины мира украиноязычного ребенка.** Статья посвящена рассмотрению понятия детской речи в системе лингвистических знаний, основных подходов к изучению процесса усвоения ребенком родного языка, а также обзора исследований проблемы детской речи. Анализируются детские лексемы, обнаруженные во время наблюдения за речевым поведением группы детей в возрасте от двух до пяти лет, ведь именно в этот период у них появляются понятия, основанные на определении общих свойств вещей или событий. Определяются основные элементы картины мира украиноязычного ребенка, которые объединены в определенные группы в соответствии с их значением в жизни ребенка. Доказано, что языковая картина мира ребенка отмечается детерминированной эмоционально-психологической основой. Она значительно отличается от картины мира взрослого, ведь в ней отражается самостоятельная творческая деятельность ребенка, имеющего особые цели и мотивы.

Ключевые слова: детская лексика, языковая картина мира, когнитивный опыт, нормативная речь, ономастопеи, речевой инпут.

Zanko Galyna. **The Core Elements of a Ukrainian Speaking Child Picture of the World.** The article deals with the concept of a child's language in the system of linguistic knowledge, the main approaches to the research of the

process of mastering the native language by a child and the review of child's speech studying. The analysis of a child's lexemes found during the monitoring of speech behaviour of children aged two to five years, as at this time they start learning concepts based on the definition of common properties of things or events. We determine the core elements of the Ukrainian speaking child picture of the world merged into definite groups according to their importance in a child's life. It is proved that the language child picture of the world has special emotional and psychological ground. It differs significantly from an adult's picture of the world, because it reflects the independent creative activity of a child with special aims and motives.

Key words: child's vocabulary, language picture of the world, cognitive experience, normative language, onomatopoeia, speech input.

Стаття надійшла до редколегії
22.07.2013 р.